

شنبه ۲۱ اردیبهشت ۱۳۹۲ • سال دهم • شماره ۱۷۲۹ • ۷ روزنامه	
سیاست	
گفت‌وگو با علی مطهری پیرامون یک‌دهه تغییر و تحول	صفحه ۸
ایران و ترکیه از «عثمانی» تا «اردوغان»	صفحه ۱۰
مهم‌ترین چالش ترکیه معاصر	صفحه ۱۰

نگاه

تضادهای گفتمانی بین ایران و ترکیه

ایران و ترکیه دو بازیگر بزرگ منطقه‌ای در خاورمیانه هستند. هر دو کشور از پیشینه تاریخی کنش تعاملی و رقابتی در منطقه برخوردار بودند، اصلی‌ترین دغدغه ترکیه در سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم را باید موضوع امنیت دانست. امنیت در زمره شاخص‌های پرمخاطره جامعه ترکیه محسوب می‌شود. کمبود منابع و تنوع گروه‌های قومی، زبانی را باید در زمره عواملی دانست که نه‌تنها می‌تواند در ارتباط با امنیت‌سازی ترکیه نقش‌آفرین باشد بلکه چنین موضوعاتی تأثیر مستقیم بر روابط ایران و ترکیه در سال‌های گذشته داشته است. ایران و ترکیه از سال ۱۹۵۵ تا ۱۹۷۹ در چارچوب پیمان امنیتی بغداد و «سنتو» مشارکت داشتند به عبارت دیگر ترکیه حلقه اتصال پیمان آتلانتیک شمالی به حوزه آسیای مرکزی و خاورمیانه محسوب می‌شود.

ایفای نقش ژئوپلیتیکی همکاری جویانه را می‌توان در دوران جنگ سرد، همچنین در سال‌های بعد از فروپاشی نظام دوقطبی مشاهده کرد. روندهای کنش سیاسی ایران و ترکیه در سال‌های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی نیز ماهیت همکاری جویانه داشته است. دو کشور که در سال‌های قبل از انقلاب ایران در قالب RCD، فعالیت‌های اقتصادی همکاری جویانه داشتند. در سال‌های بعد از جنگ، در قالب اکو (سازمان همکاری‌های اقتصادی) همکاری‌های تعاملی خود را ادامه دادند. به این ترتیب شکل‌بندی‌های ژئوپلیتیکی و ضرورت‌های راهبردی نشانه‌های همکاری متقابل ایران و ترکیه را اجتناب‌ناپذیر می‌ساخت. در سال‌های بعد از جنگ سرد محیط منطقه‌ای باپیچیدگی‌های امنیتی بیشتری روبه‌رو شد. جنگ پیش‌دستانه آمریکاعلیه عراق، معادله قدرت را در منطقهٔ آسیای جنوب‌غربی و شرق مدیترانه با دگرگونی همراه ساخت. از این مقطع زمانی به بعد، امنیت، ماهیت هویتی نقش‌هویتی ایفا می‌کردند، در وضعیت تعامل رقابتی قرار گرفت.

در سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۷ الگوی رقابت تعاملی محور اصلی کنش راهبردی کشورهای منطقه، ازجمله ایران و ترکیه شد. از سال ۲۰۰۷ به بعد عربستان، نقش محوری خود را در خاورمیانه و علیه سیاست منطقه‌ای ایران گسترش داد. عربستان در این مقطع زمانی نه‌تنها به‌عنوان رقیب ایدئولوژیک، بلکه رقیب ژئوپلیتیک ایران هم تلقی می‌شد. عربستان برای تثبیت موقعیت خود و در راستای کاهش قدرت منطقه‌ای خود از الگوی همکاری منطقه‌ای و ترکیه استفاده کرد. از سال ۲۰۰۷ فضای تعاملی ایران و ترکیه در شرایط رقابتی قرار گرفت. نشانه‌هایی از الگوی رقابتی کاهش‌ت، پرشدت و متنازع راهبردی زمینه را برای تشدید رقابت‌های نهفته ایران و ترکیه به وجود آورد، اگرچه در این دوران، اسلام‌گرایان از موقعیت مناسبی در ساختار سیاسی ترکیه برخوردار شده بودند اما به دلیل رقابت‌های مبتنی بر هویت منطقه‌ای، الگوی کنش ایران و ترکیه در وضعیت تعارضی قرار گرفت. به عبارت دیگر می‌توان نشانه‌هایی از تضاد گفتمانی ژئوپلیتیکی، هویتی و راهبردی در روابط ایران و ترکیه مشاهده کرد. ترکیه تلاش داشت تا نقش مسلط منطقه‌ای را در چارچوب شبکه «اسلام میانه‌رو» ایفا کند. به همین دلیل در روند رقابت‌های سیاسی و امنیتی منطقه‌ای مشارکت چندبعدی پیدا کرد. در سال‌های ۲۰۰۸ به بعد، الگوی تعامل در سایه حل اختلافات سیاسی ادامه یافت با تحولات مربوط به بیداری اسلامی، بحران منطقه‌ای در این دوران به شکل تدریجی در بین کشورهای عربستان، ایران و ترکیه افزایش پیدا کرد. بیداری اسلامی نماد بازتولید هویت‌گرایی رقابتی در بین کشورهای مسلمان منطقه‌ای را باید می‌شد. به همین دلیل، زمینه برای ظهور الگوهای رقابتی در دستور کار قرار گرفت. ایران و عربستان تلاش داشتند تا نقش خود را در منطقه بازسازی کنند. در این فرآیند، ترکیه گرایش بیشتری به عربستان پیدا کرد، به عبارت دیگر عربستان از الگوی مبادله گرایی و توازن منطقه‌ای بهره نگرفت. رضای تلاش کرد تا سیاست امنیتی خود را از طریق حذف تدریجی بازیگران منطقه‌ای پیگیری کند. همکاری‌های منطقه‌ای ایران و عربستان را باید زیربنای منازعاتی دانست که آثار آن به حوزه ترکیه نیز گسترش یافته‌است. تحولات سوریه، تضادهای ایران و ترکیه را افزایش داد. در این بین مقامات ترکیه به دلیل پیوندهای عاطفی و ایدئولوژیک باخوان‌المسلمین گرایش به گروه‌های سلفی سوریه پیدا کردند. شاید بتوان موضوع مربوط به سوریه را به عنوان اصلی‌ترین موضوع رقابت دو کشور دانست. ایران تحولات سوریه را بر اساس مولفه‌های ژئوپلیتیکی تحلیل می‌کند، در حالی که سوریه رویکرد کاملاً متفاوتی را در ارتباط با عربستان پیگیری کرده است. سوریه بخشی از امنیت راهبردی ایران در شرق مدیترانه محسوب می‌شود، در حالی که ترکیه نگرش متفاوتی را در ارتباط با سوریه پیگیری می‌کند.

ترکیه تلاش دارد تا سوریه را به عنوان بخشی از حوزه منافع اقتصادی، راهبردی و ژئوپلیتیکی تعریف کند. در چنین شرایطی تضادهای ایران و ترکیه در ارتباط با سوریه افزایش یافته‌است. ایران بر مبنای اهداف و ضرورت‌های امنیتی، موضوعات راهبردی را تحلیل می‌کند، در حالی که ترکیه موضوع سوریه را در قالب منافع اقتصادی و ژئوپلیتیکی تحلیل می‌کند. شاید سوریه را باید به‌عنوان موضوع اصلی اختلاف ایران و ترکیه دانست. اگر موضوع سوریه به اینکجه جابه‌جایی قدرت در سوریه شکل گیرد. طبیعی است که در آن شرایط، موضوعات هویتی گروه‌های تنابخواهی را در کمپلر دارد. هم با سخنان آتشین و در عین حال سیاست‌های مداراجویانه‌اش تلاش کند از محاصره غزه کاسته و دست‌کم ارسال کمک‌ها به این منطقه را عادی سازد.

ادامه در صفحه ۱۰

یادداشت

دلیل پافشاری اردوغان برای سفر به غزه

◀ **محمدعلی عسگری**

«رجب‌طیب اردوغان» سیاستمدار و پخته و باتجربه‌ای است که می‌داند با اسرائیلی‌ها یا اعراب و آمریکایی‌ها چگونه سخن بگوید و در معادلات پیچیده بین‌المللی و تنش‌ها و آشوب‌های منطقه‌ای منافع خود و کشورش را پیگیری کند. عزم‌جزم او برای سفر به غزه یکی از این حوادث کوچک است که به‌رغم انتقاد دولت فلسطین و اعتراضی آمریکا می‌گوید این سفر را به تعویق نخواهد انداخت و این اصرار و پافشاری خود بیانگر میزان اهمیت این سفر است. سفری که امیر قطر و نخست وزیر مصر نیز اقدام به آن کردند اما تا این حد بازتاب نداشت. اردوغان تصمیم دارد بعد از سفر آینده‌اش به آمریکا (۱۶م) در اواخر این ماه (احتمالاً ۳۰م) به غزه سفر کند. این سفر هم‌زمان باحمله کماندوهای اسرائیلی به کاروان کمک‌های بشر دوستانه در قالب کشتی مرمره برنانه‌ریز شده است که ۱۰ خرداد ۸۹ صورت گرفت و در جریان آن ۹ شهروند ترکیه‌ای کشته شدند. این حمله به سرفصل تازم‌های در اختلافات ترکیه و اسرائیل مبدل شد که بعد از روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه شروع شد و در ماجرای اعتراض اردوغان به سخنان شیمن پز در جریان کنفرانس داووس اوج گرفت. ترکیه بعد از این حمله ضمن تشکیل دادن کمیته‌های تحقیق و شکایت به محافل بین‌المللی روابط خود با اسرائیل را به حالت تعلیق درآورد و از مقامات تل آویو خواست برای عادی‌سازی دوباره روابط نسبت به دلیل جنایت عذرخواهی کرده و به خانواده قربانیان غرامت پرداخت کنند.

البته اردوغان شرط دیگری را هم گذاشته بود و آن لغو محاصره غزه بود؛ شرطی که هنوز تحقق نیافته و به نظر می‌رسد یکی از دلایل اصرار وی بر سفر آینده‌اش به غزه توجیهی برای همین امر باشد. پس از چندسال کشمکش‌های لفظی و تبلیغاتی سرانجام تحت‌فشارهای آمریکا و در سفر نوروز «پاراکوامبا» به منطقه، «بنیامین نتانیاهو» ناچار شد به صورت تلفنی از اردوغان به دلیل حادته مرمره عذرخواهی کرده و قول غرامت دهد. به دنبال این اتفاق که به لحاظ سیاسی و تبلیغاتی برای ترکیه بسیار افتخارآمیز بود هیأت‌هایی از ترکیه و اسرائیل برای تعیین میزان غرامت‌ها ردوبدل شدند و در نهایت خانواده‌های ترک‌گفتند حاضر به گرفتن غرامت نبوده و باید قاتلان فرزندانشان به مجازات پیروزمندانه‌اش بر اسرائیل را خنده‌دار کند. از این‌رو دولت تصمیم گرفت با اراهه لایحه‌ای به پارلمان قانونی را به تصویب برساند که مانع از تعقیب قضایی نیروهای مرمره شود و شهروندان ترک نتوانند شکایت به دادگاهی در ترکیه بزنند.

اکنون به نظر می‌رسد اردوغان در ادامه‌استراتژی احیای عملی‌گری جدید ترکیه تصمیم جدی دارد که به غزه سفر کند تا هم پیروزی خود بر نخست‌وزیر افراطی و لعجوج اسرائیل یعنی بنیامین نتانیاهو را تکمیل کرد و هم با سخنان آتشین و در عین حال سیاست‌های مداراجویانه‌اش تلاش کند از محاصره غزه کاسته و دست‌کم ارسال کمک‌ها به این منطقه را عادی سازد.

تعامل تهران – آنکارا درباره بحران سوریه در گفت‌وگو با سفیر ترکیه در ایران:

اختلاف داریم، مذاکره را ادامه می‌دهیم

زینب اسماعیلی سیویری، سودابه رخش

«امیت یاردیم»، سفیر ترکیه در ایران است؛ مردی در میانسالی که حرف‌های جدی دیپلماتیکش را با خوش‌رویی می‌زند. او در چند جمله بر رابطه دوستانه کشورش با تهران که میزبانش است، تأکید می‌کند. از رابطه تجاری خوبی که باید بین دو کشور برقرار باشد. بحث سوریه که پیش می‌آید بیش از هر نکته‌ای سعی می‌کند از وجهه انسانی موضوع سخن بگوید. او صریح‌تر از سخنگوی وزارت امور خارجه کشورش که چندی پیش به تهران آمده بود، در مورد آینده سوریه سخن می‌گوید. نگاه واقع‌بینانه‌ای به کشورش دارد که تلاش می‌کند از پس مشکلات برآید و در این بین روابط تجاری برایشان نقش مهمی دارد.

این خبر را در مطبوعات ایران خواندم، اما در «تودیزمان» نخوندم. اما چنین موضوعی صحت ندارد و کذب است. گروهی از همکاران شما نیز این سوال را از سفارت ایران در آنکارا پرسیدند و آنها نیز عدم صحت این خبر را تأیید کردند، چون چنین چیزی امکان ندارد. در ترکیه تعداد زیادی از ایرانیان با عنوان دانشجو یا سرمایه‌گذار یا... زندگی می‌کنند، امکان ندارد که چنین اتفاقی رخ دهد.

ممکن است که مشکلات شخصی یا فردی رخ داده باشد، اما مطبوعات آن را به صورت یک مساله کلی مطرح کرده‌اند. در مورد این موضوع هم دیدگاه‌هایمان و هم عدم‌صحت خبر را به صورت یادداشت رسمی به وزارت خارجه ایران اعلام کردیم. در واقع به ملت و مردم ایران احترام می‌گذاریم و دوستان داریم و ممکن نیست ترکیه چنین کاری کند.

آنگرانی بیشتر از این بابت شدت پیدا می‌کند که این روزنامه نزدیک به دولت است.

من نمی‌توانم این را تأیید کنم. اما اگر شما دیدگاه‌تان این است، سولاتان را بفرمایید.

ممکن است که در مورد سوریه متفاوت فکر کنیم، مهم نیست. ما آدم‌های متفاوتی هستیم و دیدگاه‌های متفاوتی داریم. ولی هیچ‌کس نباید بیرسد که چرا ترکیه درهایش را به روی ۲۰۰هزار نفر پناهنده‌ای که از سوریه فرار کردند، باز کرد. در سوریه با سلاح شیمیایی استفاده می‌شود، در این شرایط اگر سوری‌های مهاجر، به ترکیه پناه آورند، نمی‌توانیم درهای کشور را به رویشان ببندیم

اگر روزنامه‌ای نزدیک به دولت باشد می‌توان بیشتر نگران صحت خبری که منتشر کرده بود، و اینکه ممکن است از اتخاذ تصمیمی در دولت خبر بدهد؟

آن خبر که شما در آن روزنامه خوانده‌اید، نخواندم. اما شفاف و واضح می‌گویم که این خبر درست نیست.

یکی از نگرانی‌های موجود در رابطه ایران و ترکیه، بحث سوریه است. برخی اخبار حاکی از این است که ترکیه به محل و پناهگاه مخالفان سوریه و ارسال سلاح به این کشور تبدیل شده است. می‌خواهم نظر شما را در مورد آنچه در سوریه می‌گذرد بدانم، پاسخ شما به این اتهامات چیست؟
در مورد موضوع سوریه نمی‌توان خیلی وارد جزئیات شد. در واقع در سوریه تحولاتی صورت می‌گیرد که در کل منطقه تأثیر منفی می‌گذارد. البته در کل دنیا خبرهای مختلفی در مورد روابط ایران– سوریه، سوریه– ترکیه، ترکیه و کشور‌های دیگر و... در رسانه‌ها منتشر می‌شود، ممکن است در این موارد دیدگاه‌های نیک‌بینانه و ترکیه یک‌جور دیگر فکر کند یا ایران نظر دیگری داشته‌باشد.

در این زمینه اولین مورد این است که اگر مخالفان سوریه و «پشار اسد» در تمام دنیا را، از ابتدا به‌صورت تروریست ببینیم، به نظر ما قابل قبول نیست. ممکن است در بین آنها گروهک‌های تروریستی وجود داشته باشد، اما اینکه به‌طور کلی همه آنها را با یک دید نگاه کنیم، ناحقی است. در واقع در این سرزمین یک واقعیت وجود دارد که تا امروز نزدیک به صد هزار نفر کشته در آنجا می‌بینیم. البته تعداد زیادی به کشورهای مختلفی مثل اردن، لبنان و عراق پناهنده شده‌اند. برخی شهرهای سوریه به‌طور کلی نابود شده‌اند. بنابراین اگر به‌طور کلی بخواهیم به صورت تروریست به آنها نگاه کنیم یک دید غیر عادی است. بر اساس این دیدگاه، مردم کشورهای خاورمیانه هیچ ارزشی ندارند، در کشورهای غربی وقتی که یک یا ۱۰ نفر کشته شوند، تمام دنیا به هم می‌ریزد اما در سوریه حتی اگر صد هزار نفر هم کشته شوند، اهمیت لازم به آن داده نمی‌شود. در این شرایط پیش‌رو، پروپاگاندا خیلی تأثیرگذار است. اما قبل از هر چیز، باید، وجدان و حس مسئولیت وجود داشته باشد، حتی قبل

برخی کارشناسان سیاست خارجی که رابطه ایران و ترکیه را تعقیب می‌کنند، معتقدند سال سختی در رابطه تهران – آنکارا گذشته است؟ شما با این تحلیل موافقت؟

ایران و ترکیه دو کشور خیلی بزرگ هستند، از نظر جغرافیایی نیز دو کشور بزرگ در منطقه‌اند، در مورد کشورهای بزرگ از این قبیل، ممکن است همیشه فرازونشیب‌هایی در رابطه‌شان پیش آید اما مهم این است که پایداری کلی رابطه را شکل دهیم. در این گونه موارد مهم است که در روابط آینده چه چیزی هدف و مهم است؟ دیدگاه ما در مورد روابط دو کشور ایران و ترکیه، این است. هدف ما این است که روابط دو کشور روزبه‌روز، بهتر از حال حاضر پیش برود. چون که قبل از هر چیز بر این باوریم که این خواسته هر دو طرف است. پیشرفت هر دو کشور ترکیه و ایران بر کل کشور‌ها و سیاست منطقه تأثیرگذار خواهد بود. اگر در روابط دو کشور مشکلی ایجاد شود، به همین شکل بر منطقه و کل دنیا تأثیر منفی می‌گذارد.

این سوال مهمی است که این روابط بر چه پایه و اساسی شکل می‌گیرد. اولین نکته این است که دو کشور ایران و ترکیه از نظر جغرافیایی همسایه هستند. نکته دوم اینکه، هر دو دارای اعتقادات، تاریخ و فرهنگ مشترک‌اند. سسومین مورد اینکه، در بین کشور‌های خاورمیانه و منطقه، ایران و ترکیه دو کشور تأثیرگذارند، چون از نظر جمعیت و اقتصادی و استراتژی در منطقه نقش اصلی را ایفا می‌کنند. با این دید کلی که گفتیم ترکیه رابطه با کشور ایران را روزبه‌روز در تمامی موارد گسترش می‌دهد.

البته این از نقطه‌نظر سیاسی نیست بلکه در تمام مسائل این دید را داریم. اینکه فقط بخواهیم از نظر سیاسی روابطمان را پیشرفت دهیم، کافی نخواهد بود، نیاز است که در کنار آن از روابط اجتماعی و فرهنگی دو ملت نیز حمایت کنیم.

متأسفانه امروزه در خاورمیانه با اتفاقات بزرگی روبرو هستیم. هم ما و هم

کشور ایران از اتفاقاتی که شاهد آنیم، متاثریم. ما بر این باوریم که اگر منطقه خاورمیانه؛ ثروتمند، پایدار و قوی باشد الگو و نمونه موفقیت در کل دنیا خواهد بود. من شخصا بر این باورم که اگر در کشورهای خاورمیانه، صلح و آرامش را پایدار کنیم، در کل دنیا شاهد آرامش خواهیم بود، در غیر این صورت آرامش در دنیا به دست نخواهد آمد. به عبارت دیگر فکر می‌کنم که برای دستیابی به صلح، هم‌رکز دنیا را خاورمیانه می‌دانم و امیدوارم این اتفاق رخ دهد.

شما از یک فراز و نشیب در رابطه ایران و ترکیه صحبت کردید. به نظر شما در حال حاضر چالش‌های رابطه تهران – آنکارا چیست؟

من اینجا موضوع خاصی را مطرح نکردم. به‌طور کلی گاهی در رابطه دو کشور فراز و نشیب‌هایی به وجود می‌آید که باید به صورت یک موضوع عادی به آن نگاه کنیم. به هر حال گاهی مشکلاتی پیش می‌آید اما ما به آینده نگاه می‌کنیم تا بدانیم روابطمان را چگونه پیش ببریم.

آ به‌طور کلی اکنون به نظر شما در رابطه دو کشور مشکلی وجود دارد که نیازمند راه‌حل دیپلماتیک باشد؟

البته ممکن است در مورد برخی مسایلی که در مورد پیشرفت‌های منطقه است، نظرات مختلفی داشته باشیم اما این اتفاق طبیعی است و این تفاوت دیدگاه پیش می‌آید.

در واقع هر دو کشور بر این باوریم که احتیاج به گفت‌وگوهای بیشتری داریم. هر دو طرف حسن نیت دارند. بنابراین در مورد تمامی موارد و تمام مسائل، مذاکرات خودمان را ادامه می‌دهیم. به‌عنوان مثال، سال ۲۰۱۲ جناب نخست‌وزیر ما دیداری از ایران داشتند و رئیس مجلس ایران نیز به ترکیه تشریف بردند. جناب صالحی نیز چند مرتبه به ترکیه تشریف بردند. سه یا چهار دفعه نیز وزیر خارجه ما به ایران تشریف آوردند. علاوه بر این دیدارها که در سطوح عالی بود، در سطح معاونان وزیر نیز بین دو کشور ملاقات‌هایی انجام شده است. علاوه بر این ملاقات‌ها، ملاقات‌های دوجانبه و سه‌یا چهارجانبه نیز انجام می‌شود، گفت‌وگوهای تلفنی نیز همیشه انجام می‌شود و به‌طور خلاصه دیالوگ‌ها و مذاکرات این دو کشور به‌نحو خوبی انجام می‌شود. در روزهای گذشته نیز وزیر توسعه ترکیه و سخنگوی وزارت خارجه ترکیه به تهران آمده بودند.

علاوه بر اینها به‌طور مرتب در ملاقات‌هایی در اجلاس سازمان همکاری‌های اکو، اجلاس سازمان ملل و اجلاس‌های بین‌المللی دیگر مقام‌های دو کشور، به گفت‌وگو با یکدیگر می‌پردازند. از نظر دیپلماسی در دنیا گفت‌وگوها و مذاکرات را به بهترین نحو ایران و ترکیه انجام می‌دهند.

آ در یک ماه گذشته خبری در روزنامه «تودیزمان» منتشر شده بود در مورد بلوکه شدن دارایی ایرانیان در ترکیه. در آن خبر آمده بود که به ایرانیان مقیم یا سرمایه‌گذار در ترکیه گفته شده که دارایی خود را از بانک‌های ترکیه خارج کنند در غیر این صورت سرمایه آنها بلوکه می‌شود. این خبر را تأیید می‌کنید، علت آن چیست؟